

TARIX O‘QITISHNING TA‘LIMIY VAZIFALARI.

Mo‘minova Shahnoza Xaydarovna

**Toshkent viloyati Piskent tumani 4-umumta’lim maktabi tarix fani
o‘qituvchisi**

Annotatsiya. O‘qitish uslublari tizimiga asos qilib olingan bilim manbalarida o‘qituvchining jonli so‘zi nutqi asosiy rol o‘ynaydi. O‘qituvchining jonli nutqi o‘quvchilarning ko‘z o‘ngida tarixiy o‘tmish va hozirgi ijtimoiy hayotning yorqin manzarasini, xalq ommasining mehnati va qudratini, kishilarning yorqin obrazlarini gavdalantiradi.

Kalit so‘zlar. V.N. Bernadskiy, N.V. Andrevskaya, feodallar, tarixiy jarayon, mantiq; intonatsiya, urg‘uning kuchi.

O‘qituvchining bayoni emotsional va ishontiruvchi kuchga ega, jonli nutq o‘quvchi ongiga tez yetib boradi, uni ma‘lum xulosalarga olib keladi, tarixiy jarayonning qonuniyatlarini tushunishni osonlashtiradi, o‘quvchilarga tarixiy materialni tahlil qilish va umumlashtirish namunasini ko‘rsatib beradi. O‘qituvchining jonli nutqi puxta bilim va malaka manbai bo‘lishi bilan birga juda katta tarbiyalovchi kuchga ega. O‘qituvchining nutqida mantiq; intonatsiya, urg‘uning kuchi, dalillarining jonli va ishonarli bo‘lishi o‘quvchilarning ongiga, his tuyg‘ulariga kuchli ta‘sir ko‘rsatadi. Ularni fikricha o‘rgatadi, ma‘lum xulosalarga olib keladi, tarixiy jarayonni uning qobiliyatlarini to‘g‘ri tushunishga yordam beradi. O‘qituvchining jonli so‘zi o‘quvchilarning o‘qish o‘rganishi va bilish faoliyatini boshqarishni, unga rahbarlik qilishning metodik usullari va vositalarini ham o‘zida mujassamlashtiradi. Jonli nutqning bu imkoniyatlaridan oqilona foydalanish o‘quvchilar bilimining puxta va mustaqil bo‘lishini ta‘minlaydi, tarix o‘qitishning ta‘limiy vazifalarini muvaffaqiyati amalga oshirishga yordam beradi. Ma‘lumki, tarix o‘qitishdagi maqsad o‘quvchilarga bilim berish va malakalar hosil qilish bilan birga juda murakkab va mas‘uliyatli tarbiyaviy vazifalarni ham amalga oshiradilar. Bunda o‘qituvchining g‘oyaviy-

siyosiy tayyorgarligi, axloqiy qiyofasi, madaniyati muhim oʻrin tutadi. Binobarin, maktabda tarix oʻqitish darajasi oʻqituvchining saviyasiga, ularning nazariy bilimi va pedagogik maxoratiga, oʻqituvchi jonli nutqining didaktik talablariga javob bera olishiga bogʻliqdir. Oʻqituvchi nutqi, bayonining ilmiyligi, gʻoyaviy-siyosiy tiniqligi, hayotiyli, tarbiyaviy xarakteri oʻqituvchilarning mustaqillik va faoliyatini oshirishga, ularda koʻnikma va malakalarni hosil qilishga yordam berish, fikrlar izchilligi va tushunarli boʻlishi jihatdan didaktikaning asosini prinsipi va qoidalarning toʻliq javob beradigan boʻlishi lozim. Oʻqituvchi bayonini puxta oʻrganish va uni oʻzlashtirish ustida rahbarlik qilishida: 1. Oʻqituvchilarning oʻrganishi pedagogik jihatdan toʻgʻri tashkil etilishiga. 2. Oʻqituvchi bayoni strukturasi pedagogik jihatdan toʻgʻri tashkil etilishiga. 3. Bayon qilinayotgan materialni oʻqituvchilarning yozib olishiga eʼtibor berishi lozim. Oʻqituvchilarning oʻqituvchi bayonini eʼtibor va qiziqish bilan oʻrganishni a) oʻqituvchi darsning vazifalari, maqsadi va bayonining asosiy momentlarini qisqacha soʻzlab beradi. Masalan, bugungi darsimiz Chingizxon boshliq moʻgʻullarning Oʻrta Osiyoga bostirib kirishi, yurishining vaxshiylik xarakteri, bosqinchilarga qarshi Oʻrta Osiyo xalqlarining qahromonona koʻrashi moʻgʻullarning hukmronligi oʻrnatilgandan keyin ham kurashning davom etishi, chunonchi xoin feodallarga va bosqinchilarga qarshi Maxmud Tarobiy boshchiligidagi qoʻzgʻolon haqida boʻladi. Shu bilan birga bu voqeaning kimlar tomonidan va qanday manbalar asosida yozilganligini ham koʻrib oʻtamiz. b) Oʻqituvchi oʻrganilayotgan mavzuning muhimligi yoki qiyinligini aytib uni puxta tushunib, bilib olish uchun nima qilish kerakligini aytaylik, bayonning qaysi joylariga eʼtibor berish kerakligini, oʻtilgan materiallardan nimalarni eslash zarurligini, qoʻshimcha qanday materiallarni (badiiy asardan aktivlashtirishda) muhim oʻrin tutadi. Oʻqituvchi bayonidagi intonatsiya va urgʻuning kuchi, pauza, jummalarning ixcham va mantiqan toʻgʻri ifoda qilinishi, nutqning ravon, sof, boy obrazli va taʼsirchan boʻlishi unda xalq donishmandligini koʻrsatuvchi maqollar, hikmatli soʻzlardan, badiiy asar

namunadaridan o`rinli foydalanish ayniqsa muhimdir. Shunday qilib, tarix o`qituvchisi didaktik talablar hamda tarix predmetining mazmuni va vazifalariga mos ravishda materialni konkret va ko`rsatmali qilib so`zlab tushuntirib bera olishi kerak. Har bir o`qituvchi bu san`atni egallab olishi mumkin albatta. Buning uchun tarixiy materialni og`zaki bayon qilish, uning asosiy metodlari oldiga qo`yilgan talablarni puxta bilish, nutqni ustirish ustida, aniq, ravon ta`sirli va obrazli so`zlash ustida tinmay ishlash mashq qilish kerak, xolos. O`qituvchi tarixiy materialni og`zaki bayon qilish formalarini, ularning o`ziga xos xususiyatlarini qanchalik aniq tushunsa, ulardan shunchalik maqsadga muvofiq foydalana oladi. Tarix o`qitishning og`zaki metodlari, ya`ni o`qitishda o`qituvchi jonli so`zining qanday usullarda o`quvchilarga yetkazish masalasini metodist olimlar turlicha talqin etadilar. Metodistlardan N.V. Andrevskaya bilan V.N. Bernadskiy 1947 yilda nashr etilgan «Yetti yillik maktablarda tarix o`qitish» qo`llanmasida qaysi parchani qanday, hujjatni yoki vaqtli mabuotda e`lon qilingan maqolani va h.z.ni o`qib chiqish zarurligi va boshqalarni uqtirib o`tadi. Vazifa shundan iboratki, o`qituvchining bayoni o`zining xarekteri bilan bayon qilingan umumiy voqeaning ichki aloqalarini o`quvchilarning tushunib olishlariga yordamlashsin. Buning uchun o`qituvchi iloji boricha materialni bayon qilish rejasiga muvofiq muntazam va izchil suratda so`zlab berishi, bir masalaning tamomlab, unga yakun yasab keyingi masalaga o`tishda o`quvchilar oldiga tegishli savollarni qo`yib borish ham o`qituvchi bayoninng tushunarli bo`lishiga yordam beradi. (Masalan, ana shu sabablarga ko`ra mo`g`ul bosqinchilari O`rta Osiyoda o`zlarining hukmronligini o`rnatishga muvaffaq bo`lsalarda, O`rta Osiyo xalqlarining kurashi nega to`xtab qolmadi, Nima uchun ular O`rta Osiyo xalqlarining irodasini buka olmadi?). Tarix o`qitishning hamma pallalarida ham o`quvchilarga darsni bayon qilish imkonini berish va hatto uni doskaga yozib qo`yish, materialni shu reja asosida bayon etish lozim bo`ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO`YXATI.

1. qizi Xalilova, Z. M. (2022). TOPONIMLARNI O'RGANISH JARAYONIDAGI LINGVODIDAKTIK MUAMMOLAR VA ULARNING MUQOBIL YECHIMI. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING*, 1(8), 545-547.
2. Abdusattorovich, A. V. (2022). EXPRESSION OF THE CONCEPT OF FAMILY IN PROVERBS AND SAYINGS IN THE UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES. *IJODKOR O'QITUVCHI*, 2(24), 286-289.
3. Xalilova, Z. (2023). OILA KONSEPTINING SEMANTIK-FRAMIK STRUKTURASI. *Talqin va tadqiqotlar*, 1(21).